

ÇOCUK EDEBİYATI KİTAPLARINDA BİRLEŞİK SÖZCÜK GÖRÜNÜMLERİ

İlker AYDIN*

Selennur YILDIZ**

ÖZ

Çocuk öğrenmek isteyen canlı bir varlıktır. Farklı yaş gruplarına mensup çocuklar ulaşamadığı, göremediği, dokunamadığı nesnelere kitaplar aracılığıyla ulaşır. Kitaplar çocuğun dilsel, sosyal, kültürel alanlarda gelişmesine, iletişim kurma yolundaki becerisine katkı sağlar. Okuduğu kitaplardaki hayal dünyasını dış dünyayla birleştirip ifade etmek isteyen çocuk, bunu okuduğu kitaplardaki sözcük ya da sözcük birleşiklerini kullanarak gerçekleştirir. Yapısalcı bir yaklaşımla gerçekleştirilen araştırmanın amacı, çocuk kitaplarında geçen birleşik yapıları sözcüklerin belirlenmesidir. Araştırma, nitel araştırma yöntemiyle yapılandırılmıştır. Araştırmanın verilerini Bilgin Adalı'nın *Zaman Bisikleti 1*, Sevim Ak'ın *Lodos Yolcuları*, Mustafa Kutlu'nun *Yıldız Tozu*, Cemil Kavukçu'nun *Bir Öykü Yazalım Mı?* Tarık Dursun'un *Kırmızı Otobüs* kitapları oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanması belgesel tarama ile gerçekleştirilmiştir. İncelenen kitaplardaki birleşik yapıları kelimeler belirlenip tablolara aktarılmış ve yorumlanmıştır. İncelenen 5 kitapta 642 birleşik fiil, 371 birleşik ad, 142 birleşik zarf, 84 birleşik sıfat, 9 birleşik zamir, 9 birleşik ünlem ve 7 birleşik bağlaç olmak üzere toplam 1264 sözcük tespit edilmiştir. Bu durum birleşik fiil, birleşik ad ve birleşik zarf için yeterli, diğer birleşik türler için yetersiz olarak yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Çocuk edebiyatı, birleşik sözcük, söz varlığı.

COMPOUND WORD VIEWS IN CHILDREN'S LITERATURE BOOKS

ABSTRACT

A child is a living being who wants to learn. Children of different age groups reach the objects they cannot reach, see or touch through books. Books contribute to the development of the child in linguistic, social and cultural areas and to his ability to communicate. The child, who wants to combine the world of imagination in the books he reads with the outside world, does this by using the word types and idioms in the sentences in the books he reads. The aim of the research is to determine how these word types and idioms come together with more than one word and form a compound structure in children's books, in order to determine their formation forms. The research was structured with the qualitative research method. The data of the research were obtained from Bilgin Adalı's book named *Zaman Bisikleti 1*, Sevim Ak's book named *Lodos Yolcuları*, Mustafa Kutlu's book named *Yıldız Tozu*, Cemil Kavukçu's book *Bir Öykü Yazalım Mı?* and Tarık Dursun's book named *Kırmızı Otobüs*. The collection of research data was carried out by documentary scanning. Compound words in the examined books were determined, transferred to tables and interpreted. A total of 1264 words, including 642 compound verbs, 371 compound nouns, 142 compound adverbs, 84 compound adjectives, 9 compound pronouns, 9 compound exclamation and 7 compound conjunctions, were identified in the 5 books examined. This situation was interpreted as sufficient for compound verb, compound noun and compound adverb, but insufficient for other compound words.

Keywords: Children's literature, compound word, vocabulary.

* Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ilkaydin67@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3369-7724.

** Yüksek Lisans, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, selennury36@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7893-7587

1. GİRİŞ

Bir dilin söz varlığı ne kadar genişse o dili konuşanların sözcük hazinesi de o kadar gelişir, zenginleşir. Bu gelişme pek çok alana yansır. Edebî ürünlerde ve çeşitli sanat dallarında dilin kullanımını daha da önem kazanmaktadır. Bu yüzden bir dilin söz varlığının zengin olması önemlidir. Yüzyıllar boyunca diller değişime uğrayarak günümüze kadar ulaşmıştır. Dilin değişime uğraması ve bu değişimlerle beraber gelecek kuşaklara aktarılabilmesi dili konuşan insanlara bağlıdır. Dildeki söz varlığı dilin kullanımını etkiler. Söz varlığı dildeki isimler, sıfatlar, zamirler, zarflar, fiiller, ünlemler, bağlaçlar kısacası dildeki görevli tüm birimlerle oluşur.

Dil, yaşayan ve sürekli değişim içinde olan bir sosyal olgu olduğundan, toplumun ve zamanın gereksinimlerine göre yeni sözcükler üreterek ya da farklı dillerden bazı sözcükler alarak söz varlığını genişletir ve zenginleştirir. Dilin kendi söz varlığını genişletip zenginleştirilmesi için en çok başvurduğu yol, yapım yolu yani sözcük türetmedir. Kelime yapımı yolları da birbirinden farklıdır. Türkçenin yeni söz yapım yollarından biri de birleştirmedir. Birleştirme yoluyla oluşturulan sözcüğe birleşik sözcük denir (Korkmaz, 2017: 117, 190). Birleşik sözcük, yeni bir kavramı ya da yeni bir nesneyi karşılamak üzere iki ya da daha çok sözcüğün belirli şekilbilgisi kurallarına uyularak yeni bir anlam birliği oluşturacak biçimde bir araya getirilmesidir. Birleşik sözcükler, kelime gruplarının özel bir kavramı karşılamak üzere kalıplaşmış sözlükselleşmesiyle oluşurlar (Demir ve Yılmaz, 2016: 236). Bir kelime grubu yapısındaki her birleşik kelime, birleşimi oluşturan sözlerin kendi anlamları dışında yeni ve bağımsız birer sözlük anlamı kazanmıştır. Birleşik kelimeyi sıradan bir kelime grubundan ayıran özellik de bu anlam değişikliğine dayanır. Türetme sözler, dilin anlam+işlev ilişkisine bağlı üretimler oldukları halde, birleşik kelimeler belirli şekil kalıpları içinde anlam birimini ön plana çıkaran üretim türleridir. Birleşik kelimeler de kök ve türemiş kelimeler gibi sekiz kelime sınıfından birine girerler. Gerekliğinde onlar gibi sınıf değiştirebilirler. Şekilce ad niteliğinde olanlar ad, fiil niteliğinde olanlar fiil çekimine girerler. Ayrıca yeni türetmeler yapabilir, yeni birleşikler kurabilirler (Korkmaz, 2017: 191; Banguoğlu, 2015: 297).

Birleştirme yöntemi, her doğal dilde yeni varlıkları, yeni kavramları adlandırmanın; yeni sözcük oluşturmanın en önemli, en zengin ve en üretken yöntemlerden biridir. Bu yöntemde iki ya da daha fazla sözcük birleştirilerek yeni bir sözcük oluşturulur. Ancak yan yana getirilmiş her sözcük hemen birleşmiş sayılmaz. Sözcüklerin birleşmiş sayılmaları için kaynaşmış, kalıplaşmış ya da terim değerinde olmaları gerekir (Gencan, 2001: 268). Birleştirme yöntemi bir süreç içinde gerçekleşir. Birleştirme yönteminde farklı sözcük türlerinin birleşmesiyle yine farklı sözcük türleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin, eylem+eylem birleşiminden ortaya çıkan sözcük kimi zaman *eylem* (bakakalmak, gidedurmak uyuyakalmak, yapabilmek) kimi zaman *isim* (biçerdöver, alışveriş) kimi zaman da *sıfat* (vurdumduymaz) olmaktadır. Ad+eylem birleşimi de bazen *eylem* (hasta olmak) bazen *isim* (hünkârbeğendi) bazen de sıfat (yankesici) türetmektedir (Çürük, 2017: 5-6, 11).

Türkiye Türkçesinde çeşitli kelime sınıflarına giren başlıca birleşik kelime türleri ve oluşturdukları kelime grupları şunlardır:

1.1. Birleşik Adlar

Birleşik adlar; *Uzunköprü, sivrisinek, tahtakurusu, başçavuş, dedikodu* örneklerinde olduğu gibi iki ya da daha fazla sözcüğün aralarına ek ya da bağlaç giremeyecek şekilde birleşip

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

kaynaşmalarıyla oluşan adlardır. Birleşik adlar birleşik sözcüklerin genel özelliklerini taşırlar (Demir, 2004: 289). Birleşik ad oluşturmak için başvurulmuş olanlar ad tamlaması, sıfat tamlaması, ikileme, sıfat-fiil vb. kelime gruplarıdır (Korkmaz, 207: 191). Ergin'e (2000: 385) göre özellikle belirtisiz ad tamlaması ve sıfat tamlaması nesne adı olarak kullanılmaya çok elverişli kelime gruplarıdır.

Ad tamlaması kalıbındaki birleşik adlar:

Genellikle belirtisiz ad tamlamaları, birleşik kelime kurmaya çok elverişli olan kelime grubudur. Çünkü belirtili ad tamlamalarında, tamlayana eklenen ilgi durumu eki, tamlananı belirli bir kişi ya da nesneye dar bir aitlik ilişkisiyle bağladığı halde, belirtisiz ad tamlamalarında ilişki doğrudan doğruya belirsiz genel bir nesneye, bir tür adına yöneliktir. *Akşamsefası* (çiçek), *Altıkardeş* (yıldız kümesi), *ardıç otu*, *aslanağzı* (çiçek), *ayakkabı*, *ayıkulağı* (bitki), *balıksırtı* (desen), *narçiçeği* (renk), *balgümece* (dikiş), *yaban ördeği* vb.

Sıfat tamlaması kalıbındaki birleşik adlar:

Birleşik adların bir kısmı da şekilce sıfat tamlaması kalıbındadır. Bu kalıpta olanlar özellik, nitelik, renk ve sayı bildiren sıfatların bir adla birleşmesinden oluşan ve genellikle ağaç, bitki, kuş, hayvan, hastalık vb. somut ve soyut nesne gösteren adlardır: *acı badem*, *açık oturum*, *açık öğretim*, *akağaç*, *akçaağaç*, *akdari*, *alabacak* (at), *alaca menekşe*, *alabalık*, *alaca karga*, *ağır ayak*, *bozkır*, *bindallı*, *kuru kafa* vb.

Sıfat-fiil kalıbındaki birleşik adlar:

Dilimizdeki bir kısım adlar da -An, -r, -Ar ve -mAz sıfat-fiillerinin bir addan sonra gelerek kalıplaşmasından oluşmuş sıfat-fiil kalıbındadır: *Ağaçkakan*, *ahmakıslatan*, *başbakan*, *boğazkesen*, *böcekapan*, *buzkıran*, *çöpçatan*, *dalgakıran*, *işveren*, *sanatsever*, *balyemez*, *kuşkonmaz* vb.

İsnat grubu kalıbındaki birleşik adlar:

Sayıları az olmakla birlikte bazı adlar da üçüncü şahıs iyelik eki almış bir adın kendinden sonra gelen ve yargı bildiren bir sıfata dayanmasından oluşan isnat grubu kalıbındadır: *Ağzı açık* (şaşkın, bön kimse), *baldırı çıplak* (ayak takımı, serseri), *baldırıkara* (bitki), *baştankara* (kuş), *karnıyarık* (yemek) vb.

Ad + çekimli fiil kalıbındaki birleşik adlar:

Birleşik adların bir kısmı da bir ad ile -DI/ -DU geçmiş zaman ekinin yahut da art arda gelmiş aynı türden iki çekimli fiil ekinin kalıplaşmasından oluşmuştur: *albastı* (hastalık), *ciğerdelidi* (nakış, işleme), *çitkırıldım* (dayanaksız, çekingen kimse), *dalbastı* (aşılı kiraz), *firdöndü* (metal oyun aracı), *gecekondu* (plansız kaçak ev), *gündöndü* (ayçiçeği), *hünkarbeğendi* (yemek), *imambayıldı* (yemek) vb.

İkileme kalıbındaki birleşik adlar:

Dilimizde eş anlamlı, yakın ya da zıt anlamlı adların yan yana gelmesinden oluşmuş bulunan ikileme kalıbında birleşik adlar da vardır. *Birlik beraberlik*, *çoluk çocuk*, *dağ taş*, *dere tepe*, *dirlik düzenlik*, *saç sakal*, *üst baş*, *yaz kış* vb.

1.2. Birleşik Sıfatlar (Ön Adlar)

Birleşik sıfatlar, iki ya da daha çok sözcüğün aralarına bir ek ya da sözcük girmeyecek şekilde birleşip kaynaşmasıyla oluşan sıfatlardır. Birleşik sıfatlar yapıları bakımından ‘anlamca kaynaşmış birleşik sıfatlar’ ve ‘kurallı birleşik sıfatlar’ olmak üzere iki türe ayrılır (Demir, 2004: 311). Birleşik sıfatlar kendi içinde farklı yollarla oluşmuşlardır.

Ad tamlaması kalıbındaki birleşik sıfatlar:

Bu türlü birleşik sıfatlarda, belirtisiz bir ad tamlaması kendinden sonra gelen adın sıfatı durumundadır: *balıketi* (şişmanlığında), *baş belası* (çocuk), *kılkuyruk* (adam), *camgöbeği* (bluz), *çiçekbozuğu* (yüz), *çingene pembesi* (at), *üstünkörü* (çalışma), *kahverengi* (takım) vb.

Sıfat tamlaması kalıbındaki birleşik sıfatlar:

Açıkgöz (adam), *aksakal* (kişi), *birtakım* (insanlar), *boşboğaz* (çocuk), *büyükbaş* (hayvan), *düztaban* (sporcu) vb.

Bir rengin tonunu belirtmek üzere renk adlarından önce kullanılan sıfatlarla oluşturulan birleşik sıfatlar da bu gruba girer: *açık sarı* (boya), *açık yeşil* (elbise), *koyu mavi* (gömlek), *koyu lacivert* (ceket), *kirli sarı* (örtü), *konur al* (at) vb.

İsnat grubu kalıbındaki birleşik sıfatlar:

Alnı açık (kimse), *ayarı bozuk* (saat), *başı bağlı* (kız), *bağrı yanık* (genç), *başiboş* (hayvan), *başibozuk* (asker), *canı tez* (insan), *sütü bozuk* (kimse), *dini bütün* (adam) vb.

İki sıfatın birleşmesinden oluşmuş birleşik sıfatlar:

Belli başlı (işler), *biraz* (uzunu), *birçok* (kişi), *birkaç* (yabancı), *hiçbir* (insan), *delidolu* (gençler), *içlidişli* (arkadaş), *senlibenli* (konuşma), *on metre* (kumaş), *dört yıllık* (sözleşme) vb.

Sıfat gibi kullanılan bir ad ile -il /-IU sıfatlarının olduğu birleşikler:

Tahta tavanlı (ev), *altın kaplamalı* (çerçeve), *açgözlü* (adam), *açık sözlü* (insan), *aslan yürekli* (delikanlı), *badem gözlü*, *kalem kaşlı*, *kiraz dudaklı* (güzeller) vb.

Eş, yakın ya da zıt anlamlı iki sıfatın birleşmesinden oluşmuş ikileme kalıbında birleşik sıfatlar:

Çeşit çeşit (yemekler), *irili ufaklı* (erikler), *kırık dökük* (masa), *açık saçık* (resimler) vb.

Birleşik sıfatlar içinde bir adla bir sıfat-fiil, iki çekimli fiil yahut da bir kısaltma grubundan oluşan birleşik sıfatlar:

Su geçirmez (bot), *vurdumduymaz* (kiracı), *vatansever* (insan), *baştanımaz* (işçi), *kadirbilir* (adam), *mirasyedi* (kimse), *emmebasma* (tulumba), *okuryazar* (kişiler) vb.

1.3. Birleşik Zarflar (Belirteçler)

Sıfatların, eylemlerin ya da görevce kendisine benzeyen sözcüklerin anlamlarını pekiştiren ya da kısip sınırlandıran sözcüklere belirteç denir (Gencan, 2001: 442). Birleşik zarflar genellikle kelime grupları biçiminde olan zarflardır. Korkmaz (2017) birleşik zarfları şöyle sınıflandırır:

Birleşik kelime özelliği taşıyan birleşik zarflar:

Bu gruba giren zarflar, yapıca birleşik kelime niteliğindeki zarflardır: *alabildiğine* (uzan-), *alelacele* (git-), *arada bir* (uğra-), *akşamüstü* (çık-), *uzun boylu* (açıkla-), *yana yakıla* (anlat-), *yüzü koyun* (yadır-), *yüz üstü* (bırak-) *ayaküstü* (sohbet et-), *ileri geri* (konuş-), *başına buyruk* (davran-) vb.

Geçici görevde birleşik zarflar:

Bu gruptaki zarflar, birer kelime grubu oluşturacak anlam kayma ve değişmesine uğramadan cümlede zarf görevi yüklenmiş olan birleşiklerdir. Bunların başlıcaları ad tamlaması, sıfat tamlaması, isnat grubu, tekrar grubu, kısaltma grubu, sıfat-fiil, isim-fiil, zarf-fiil, kalıbındaki zarflardır:

Ad tamlaması kalıbındaki zarflar: Arka üstü (yat-), *birbiri ardına* (gel-), *bayram ertesi* (görüş-), *edep dışı* (konuş-), *diz üstü* (çök-) vb.

Sıfat tamlaması kalıbındaki zarflar: Nihayetsiz bir gurur (duy-), *bazı geceler* (toplan-), *birçok şey* (yap-), *birkaç gün* (kal-), *her gece* (çalış-), *her yerde* (konuş-) vb.

İsnat grubu kalıbındaki zarflar: Arkası dönük (çalış-), *ağzı açık* (kal-), *gözü açık* (git-), *başı boş* (dolaş-), *eli boş* (dön-), *gözleri buğulu* (ol-), *suratı asık* (konuş-) vb.

Tekrar grubu kalıbındaki zarflar: Bunlar tekrarlama yoluyla fiildeki oluş ve kılışın anlamını güçlendiren zarflardır: *acele acele* (ye-), *adım adım* (dolaş-), *ağır ağır* (yürü-), *ağlaya sızlaya* (anlat-), *baka baka* (yorul-) vb.

Ad-Fiil, Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Kalıbındaki Zarflar: Akşamları çalışmaktan (yorulma-), *her aklına gelişte* (tekrarla-), *Ankara'ya geldiğinde* (gör-), *ayakucuna bastığında* (hisset-), *elinden geldiğince* (çalış-), *allandıra pullandıra* (anlat-) vb.

Kısaltma grupları kalıbındaki zarflar: Bu zarflar çeşitli kelime gruplarından kısaltmış ve genellikle bulunma, yönelme, çıkma durumu ekleri almış yahut biri ötekine dayandırılmış iki ad ögesinden oluşur: *ikide birde* (söze karış-), *günü gününe* (yaz-), *gizliden gizliye* (yaklaş-), *inceden inceye* (süz-) vb.

1.4. Birleşik Zamirler (Adıllar)

Birleşik zamirler, birden fazla zamir ya da başka gramer kategorisinde adların belirli kalıplar içinde birleştirilmesinden oluşmuş zamirlerdir. Türkiye Türkçesindeki birleşik zamirler, yapıları bakımından genellikle ya şahıs, işaret ve belirsiz zamirlerin bağlama kalıbında art arda gelmesiyle yahut da çeşitli yapıdaki birleşik sıfatların iyelik ekleri alarak zamire dönüşmesinden oluşmuştur (Korkmaz, 2017: 198): *Birazi*, *birçoğu*, *birkaçı*, *her biri* vb. Bunlar çoğunlukla belgisiz adıllardır.

1.5. Birleşik Filler

Bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği sözcük grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir (Ergin, 2000: 386). Birleşik filler, bir isim ile

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiillerdir (Vural ve Böler, 2011: 244).

Bir isim ve bir yardımcı fiilden yapılan birleşik fiiller

Et-, ol-, bul-, yap-, buyur-, eyle-, kıl- yardımcı fiilleri ad soylu bir sözcükle bir eylemi birlikte ifade edecek şekilde öbekleşip birleşik fiil oluşturur. Bu tür birleşik fiillerde yardımcı fiil, ismi fiil durumuna getirmektedir. Bundan dolayı birleşikteki esas anlam isim üzerinde yer almaktadır: *akın et-, göç et-, ikram et-, razı ol-, mecbur ol-, son bul-, doğum yap-, hesap yap-, ifade buyur-* vb.

Bir sıfat-fiil ve bir yardımcı fiilden yapılan birleşik fiiller

Zaman ifade eden sıfat-fiiller ile *ol-* yardımcı fiilinin birleşmesinden oluşan birleşik fiillerdir. Bu tür fiiller kimi dilbilgisi kitaplarında *karmaşık fiiller* (Deny, 1941; Banguoğlu, 2015) olarak adlandırılmıştır (Vural ve Böler, 2011: 245): *görmüş ol-, ayırılmış ol-, görünmez ol-, uyuyor ol-, soracak ol-* vb.

Bir fiil ve bir yardımcı fiilden yapılan birleşik fiiller (tasvir fiilleri)

Dil bilgisi kitaplarında *özel birleşik eylemler* (Gencan, 2001), *bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller: tasvir fiilleri* (Korkmaz, 2017), *fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller* (Ergin, 2000), *tasvir fiilleri* (Banguoğlu, 2015), *iki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan birleşik fiiller* (Bilgegil, 1984) olarak adlandırılan bu tür birleşik fiiller -A, -I/-U veya -Ip/-Up zarf fiil ekleri alan bir esas fiil ile bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam oluşturacak biçimde birleşip kaynaşmasıyla oluşur (Vural ve Böler, 2011: 245-246).

Yeterlik fiilleri

Esas fiilin -A zarf-fiilli şekli üzerine *bil-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşan fiillerdir. Fiile “gücü yetme, başarma” anlamı katar. İzin isteme, izin verme, olasılık gibi anlamlar da katabilir: *yazabil-, konuşabil-, yapabil-, yüzebil-, takabil-* gibi.

Tezlik fiilleri

Esas fiilin -I/U zarf fiilli şekli üzerine *ver-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşan fiillerdir. Eylemin çabucak, kısa zamanda; bazen de umulmadık zamanda, aniden gerçekleşiverdiğini ifade eder: *getiriver-, aliver-, toplayiver-, tutuver-* gibi.

Süreklilik fiilleri

Esas fiilin -A, -I/-U ve -Ip/-Up zarf-fiilli şekilleri üzerine *dur-, kal-, gel-, gör-, koy-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşan fiillerdir. Eylemin gerçekleşmesindeki sürekliliği ifade ederler: *gidedur-, okuyadur-, bakıp dur-, ağlayıp dur-, çıkagel-, bakakal-, donakal-, sızıp kal-, bekleye gör-, alıkoy-* vb.

Yaklaşma fiilleri

Esas fiilin -A zarf-fiilli şekli üzerine *yaz-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşan fiillerdir. Eylemin gerçekleşmediğini ancak gerçekleşmeye yaklaştığını ifade eder: *öleyaz-, düşeyaz-, kırılaz-* vb.

Anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller

Genellikle ad soylu bir sözcükle bir fiilin kalıplaşıp anlamca kaynaşmasıyla oluşur. Çoğu mecazlıdır. Bu özellikleriyle deyim sayılırlar:

Hasta düş-, yorgun düş-, çaptan düş-, gözden düş-, hakkından gel-, göz boya-, gözden kaç-, yola gel-, boy ölçüş- vb.

Bazı durumlarda ikiden fazla sözcüğün öbekleşmesi de görülür:

Süt dökmüş kediye dön-, etekleri zil çal-, pabucu dama atıl- vb.

1.6. Birleşik Bağlaçlar

Anlamca ilgili cümleleri, kavramları ya da görevdeş ögeleri bağlamaya yarayan sözcüklere bağlaç denir (Gencan, 2001: 482). Birleşik bağlaçlar, cümlenin çeşitli ögelerini birbirine bağlama görevi yüklenmiş olan kelime gruplarının özel nitelikte, anlam kaymasına uğramış türleridir: *aksi takdirde, daha doğrusu, hiç olmazsa, öte yandan, halbuki, yoksa, oysa, nitekim* vb.

1.7. Birleşik Ünlemler

Korku, sevinme, kızma, şaşma, acıma, üzüme gibi birdenbire oluşan duyguları anlatmaya veya bir kimseye, bir varlığa seslenmeye yarayan sözcüklere ünlem denir (Demir, 2004: 535). Türkçede belirtme öbekleri ve yargı öbekleri biçiminde pek çok ünlem vardır (Banguoğlu, 2015: 401). Bunlar, konuşanın çeşitli duygu ve heyecanlarını dile getiren ünlem gruplarının tek bir duygu kavramına dönüşmüş biçimleridir.

Allah aşkına! Aman be kardeşim! Ey Türk gençliği! Hey gidi günler hey! vb.

2. YÖNTEM**2.1. Araştırmanın Modeli**

Araştırma, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı nitel veri oluşturma yöntemlerinin kullanıldığı, bakış açılarının, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41). Araştırma çocuk edebiyatı kapsamında yer alan kitaplar üzerinde gerçekleştirilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama araçlarını; Bilgin Adalı'nın *Zaman Bisikleti 1*, Sevim Ak'ın *Lodos Yolcuları*, Mustafa Kutlu'nun *Yıldız Tozu*, Cemil Kavukçu *Bir Öykü Yazalım Mı*, Tarık Dursun'un *Kırmızı Otobüs* kitapları oluşturmaktadır. Araştırma için seçilen kitaplar çocuğa görelilik ilkesine uygun olup tanınmış olan Türk yazarların çocuk kitapları tercih edilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması, doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Doküman analizi, basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir. Birleşik

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

sözcüklerin tespit ve tasnifinde Korkmaz'ın *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi* (2017) eseri ve *TDK Güncel Sözlük* temel alınmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

İncelenen eserler üç araştırmacı tarafından sırayla okunarak gerekli kodlamalar yapılmış, tereddüt edilen birleşik sözcükler için alan uzmanı görüşüne başvurulmuştur. Elde edilen veriler frekans ve yüzde dağılımlarına göre tabloya aktarılarak yorumlanmış, kitaplardan seçilen cümlelerle birleşik sözcüklerin örneklendirilme yoluna gidilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Mustafa Kutlu'nun *Yıldız Tozu* Kitabına Ait Bulgular

Yıldız Tozu kitabına ait bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: *Yıldız Tozu*'nda geçen birleşik sözcükler ve frekansları

Hikâye Adı	Birleşik Ad	f	Birleşik Sıfat	f	Birleşik Zamir	f	Birleşik Zarf	f	Birleşik Fiil	f	Birl. Bağ. ve Birl. Ünlem	f
	gökyüzü	5	akça pakça (yüz)	4	hiç kimse	1	sırtüstü (yat-)	5	kaybol-	4		
	babaanne	3	birkaç (çiçek)	1	birkaçını	1	bir gün	2	teşekkür et-	3		
	Battal Gazi	2	eski püskü	1			sallana sallana (geri dön-)	1	merak et-	2		
<i>Yıldız Tozu</i>	Keşiş Dağı	2					yiye yiye (gel-)	1	işaret et-	2		
	sağlık ocağı	2					ara sıra (bin-)	1	alıver-	1		
	uğur böceği	2					nefes nefese (anlat-)	1	gözleri dol-	1		
	Diğer	9	Diğer	0	Diğer	0	Diğer	6	Diğer	16	Diğer	0
	Toplam	25		6		2		17		29		0

Yıldız Tozu'nda geçen birleşik adların çoğunlukla ad tamlaması kalıbında olduğu gözlenmiştir. Kitapta en çok tekrar eden birleşik ad tamlamaları 'gökyüzü' (5) ve 'babaanne' (3) sözcüğü olmuştur. Bu sözcükleri sırasıyla 'Keşiş Dağı' (2), 'Battal Gazi' (2), 'sağlık ocağı' (2) ve 'uğur böceği' (2) sözcükleri takip etmiştir. Tabloda yer verilmeyen diğer birleşik adlar; "Fenerbahçe, Sultan Çayırı, Doğu Ekspresi, Yeni Şehir Sineması, Berlin Panteri, Arap atı, gözyaşı, baykuş ve ağabey" sözcükleridir.

Yıldızlar gökyüzünden yere inmiş sanki. (s. 7)

Başımı kaldırıp Keşiş Dağı'nın üzerine doğru sarkmış yıldızlara baktım. (s. 38)

Sağlık ocağında doktor yok. (s. 24)

Kitapta yer alan birleşik sıfatlar sınırlı sayıdadır. Bunlar iki sıfatın birleşmesi (birkaç); eş, yakın ya da zıt anlamalı iki sıfatın birleşmesi (akça pakça) ve ikileme kalıbında oluşan (eski püskü) birleşik sıfatlardan meydana gelmiştir.

Geçerken nasılsa Semahat ablanın akça pakça yüzüne dönüşüyor. (s. 43)

Onların bisikletleri eski püskü. (s.18)

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Kitapta birleşik zamir oldukça sınırlı kullanılmıştır. Bunlar ‘hiç kimse’ ve ‘birkaçı’ sözcükleridir.

Hepsini çatlatacağım hiç kimseyi bindirmeyeceğim. (s. 14)

Selahattin var gücü ile atılıyor toplara, birkaçını kaçırıyor, kaçırırken hırslanıyor belki. (s. 56)

Birleşik zarfların ise en çok tekrar grubu kalıbındaki zarflar olduğu gözlenmiştir. Tekrar grubu kalıbındaki zarflar; “kesik kesik (öt-), bir bir (sırala-), hüngür hüngür (ağla-), ara sıra (bin-), ağır ağır (dağul-), bilgiç bilgiç (konuş-), nefes nefese (anlat-), yan yana (git-)”; ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil kalıbındaki zarflar “sallana sallana (geri dön-), yiye yiye (gel-)”; ad tamlaması kalıbındaki zarf ‘sırtüstü’ (yat-); sıfat tamlaması kalıbındaki zarf ‘bir gün’ (anlat-) dil unsurlarıdır.

Sırtüstü yatmış yıldızlara bakıyoruz. (s. 7)

Geldiğim yoldan sallana sallana geri döndüm. (s. 38)

Gece kuşları kesik kesik ötüyor. (s. 9)

Birleşik fiiller ise en çok bir yanı ad bir yanı yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller ve anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiillerden oluşmuştur. Yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller; “kaybol-, teşekkür et-, işaret et-, merak et-, şikâyet et-, dua et-, tamir et-, takip et-, seyret-”; anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller; “dik kafalı ol-, geçmiş olsun, hayırlı olsun, kireç kesil-, donup kal-, gözünü yola dik-, gözleri dol-, göz et-, gözden kaybol-, hali kalma-, gözleri kamaş-, yer gök inle-”; zarf fiil ile kurulan birleşik fiil; ‘aliver-’ dil unsurlarıdır.

Dayımın elini öptüm, teşekkür ettim. (s.12)

Ardında ışıklı bir iz bırakarak gözden kayboluyor. (s.10)

Şuradan iki ekmek aliver bana civanım! (s. 44)

Kitapta birleşik bağlaç ve birleşik ünlemle ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

3.2. Sevim Ak’ın *Lodos Yolcuları* Kitabına Ait Bulgular

Lodos Yolcuları kitabına ait bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: *Lodos Yolcuları*’nda geçen birleşik sözcükler ve frekansları

Hikâye Adı	Birleşik Ad	f	Birleşik Sıfat	f	Birleşik Zarf	f	Birleşik Zamir	f	Birleşik Fiil	f	Birleşik Bağ ve Birl. Ünlem	f
	kağıthelva	12	birkaç (satır, kişi vb.)	10	birkaç (dakika, gün)	12	hiçbiriniz	1	seyret-	23	başından beri	1
	bilgisayar	12	tekdüze	2	akşamüstü	3			hisset-	15	hey beyefendi	1
<i>Lodos Yolcuları</i>	gökyüzü	11	arapsaçı (durum)	1	doğru dürüst (bak-)	2			kaybol-	8	günaydın	1
	kahvaltı	5	yırtık pırtık (giysiler)	1	yan yana (gel-)	1			söz et-	6		
	çizgi roman	5	camgöbeği (kazak)	1	mışıl mışıl (uyu-)	1			kaydet-	5		
	Diğer	61	Diğer	8	Diğer	16	Diğer	0	Diğer	138	Diğer	0
	Toplam	106		23		35		1		195		3

Lodos Yolcuları’nda geçen birleşik adların çoğunlukla ad tamlaması ve sıfat tamlaması kalıbında olduğu gözlenmiştir. Kitapta en çok tekrar eden birleşik adlar ‘kağıthelva’ ve ‘bilgisayar’

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

sözcükleri olmuştur. Frekans değerleri 12'dir. Bu sözcükleri sırasıyla 'gökyüzü' (11), 'kahvaltı' (5) ve 'çizgi roman' (5) sözcükleri takip etmiştir. Tabloda yer verilmeyen diğer birleşik adlar "hanımefendi (3), kahvehane (3), ilkokul (3), alışveriş (2), dedikodu (2), yankesici (2), derin dondurucu (2), buzdolabı (2), hafta sonu (2), süpermarket (2), gözbebeği, başparmak, ayakkabı, ağabey, gözkapığı, tımarhane, gözucu, anacadde, çizburger, tavukburger, işaret parmağı, çakıl taşı, önyargı, gecekondu, getir götür, belediye başkanı, rengeyiği, kuş tüyü, ağaçkakan, doğalgaz, Gülsuyu, Sarıyer, Büyükbakkal Köyü, çayevi, hapishane, karnabahar, puhukuşu, hindistancevizi, ipucu, ortaçağ, gözyaşı, günbatımı, demiryolcu, kızmabirader, amiralbattı, uyurgezer, otopark, karakol" sözcükleridir.

Bilgisayarım kolalarım, hamburgerlerim olmadan bir saat geçiremem ben. (s. 25)

Emekli postacı pencerenin önüne gelip gökyüzüne toplanan martılara baktı. (s.11)

Dedikodulardan yeni yavruların güvenlik sorununa kadar birçok şey saklıydı. (s. 72)

Burası altı üstü bir gecekondu mahallesiydi. (s. 82)

Örneklerdeki 'bilgisayar' sözcüğü sıfat-fiil kalıbındaki birleşik ada, 'dedikodu' ve 'gecekondu' sözcükleri ad+çekimli fiil kalıbındaki birleşik ada, 'gökyüzü' sözcüğü ad tamlaması kalıbındaki birleşik ada örnektir.

Kitapta yer alan birleşik sıfatlar; daha çok ikileme, sıfat tamlaması ve ad tamlaması kalıbındaki birleşik sıfatlardan; eş, yakın ya da zıt anlamlı iki sıfatın birleşmesinden oluşan birleşik sıfatlardan meydana gelmiştir. Sıfat tamlaması kalıbındaki birleşik sıfatlar; "birkaç (10), tekdüze (2), birçok (kuş), hazırcevaplı"; ikileme kalıbındaki birleşik sıfatlar; "tek tük (ışıklar), vızır vızır (arabalar), kol kola (dans), işsiz güçsüz (takımı), salkım saçak (dükkanlar)"; eş, yakın ya da zıt anlamlı iki sıfatın birleşmesinden oluşan birleşik sıfatlar; "yırtık pırtık (giysiler), karmakarışık (bir yaşam)"; ad tamlaması kalıbındaki birleşik sıfatlar; "camgöbeği (kazak) ve arapsaçı (durum)" dil unsurlarıdır.

Bir taşla birçok kuş vurmalydı. (s. 25)

Binalarda yankılanmış, tek tük ışıklar yanmıştı. (s. 29)

Yırtık pırtık giysiler, toza bulanmış saç başla kimse ona iyi gözle bakmazdı. (s. 55)

Kitapta yer alan birleşik zarfların daha çok tekrar grubu, ad tamlaması ve sıfat tamlaması kalıbındaki zarflardan olduğu gözlenmiştir. Tekrar grubu kalıbındaki zarflar; "enine boyuna (bak-), pırıl pırıl (ol-), paldır küldür (yuvarlan-), güle güle (giy-), kolay kolay (bırak-), üfül üfül (es-), üst üste (konul-), hatır hatır (kaşın-), nefes nefese (koş-), kıs kıs (gül-), yan yana (gel-), titrek titrek (yan-), seve seve (kopar-), tıkış tıkış (dol-), şıkır şıkır (çalış-), tek tek (yan-), teker teker (aç-), doğru dürüst (bak-) (2), mışıl mışıl (uyu-), tıkır tıkır (yürüt-), yumuk yumuk (ol-); ad tamlaması kalıbındaki zarflar; "akşamüstü (3), öğleüstü, günbatımı, olağanüstü"; sıfat tamlaması kalıbındaki zarflar; "her gün, birkaç (dakika, gün, saat) (12)" dil unsurlarıdır.

Yatağında mişilmişil uyuyordu. (s. 32)

Yataklar odanın bir köşesinde üst üste konulmuştu. (s. 47)

Senin yediğin ekmek nedir ki ben her gün getirebilirim. (s. 38)

Eserde birleşik zamir olarak sadece 'hiçbiriniz' sözcüğü yer almıştır.

Hiçbirinizden hayır gelmez zaten. (s.16)

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Birleşik fiillerin sırasıyla daha çok bir yanı zarf fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller, yardımcı eylemle kurulan birleşik fiiller ve anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiillerden oluştuğu gözlenmiştir. Zarf fiille kurulan birleşik fiiller; “yiyebil- (4), gelebil- (3), anlayabil- (2), yapabil- (2), görebil- (2), ulaşabil- (2), olabil- (2), kullanabil- (2), kapatıver-, binebil-, düşebil-, bağlanabil-, yığılıver-, doyurabil-, getirebil-, geçirebil-, yaşayabil-, sürebil-, bastırabil-, kayıver-, götürebil-, geçiver-, edebil-, tanıyabil-, varabil-, çözebil-, çıkabil-, verebil-, dönebil-, kazanabil-, düşünebil-, karalayabil-, okuyabil-, eritebil-, kapatabil-, yatabil-, çevirebil-, bulabil-, bakakal-, çalabil-, başarabil-, toplanıver-, dalıp git-, dolaşabil-, bilebil-, deyiver-, çıkıver-, arayabil-, devam edebil-” dil unsurlarıdır.

Gözkapakları ağırlaştı, o da yavaşça uyku denizine doğru kayıverdi. (s. 54)

Bende resim yeteneği hiç yok, ancak karalayabilirim. (s. 83)

Bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller daha çok “et-” yardımcı fiiliyle kurulmuştur. Bunlar “seyret- (23), hisset- (15), kaybol- (8), kaydet- (5), acele et- (4), merak et- (4), fark et- (4), rahat et- (3), yardım et- (3), acele et- (2), devam et- (2), hediye et- (2), terk et- (2), hak et- (2), veda et- (2), inşa et- (2), teslim et-, meşgul et-, ahbablık et-, rahatsız et-, affettir-, hayal et-, tehdit et-, kaybet-, ifade et-, şükret-, sohbet et-, işaret et-, alay et-, eşlik et-, tahmin et-, tamir et-, kastet-, keşfet-” dil unsurlarıdır.

Yuvasından ayrılan karınca ordusunu seyretmeye koyuldu. (s. 35)

Kendi de sisler içinde kayboldu. (s. 45)

Aykut başının döndüğünü hissetti. (s. 44)

Anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller ise “söz et- (6), göz göze gel- (2), göz at- (2), karnı zil çal-, kurt gibi acık-, göze çarp-, ağız kulaklarında ol-, allak bullak (ol-), deveye kulak kal-, dört elle sarıl-, yeri göğü inlet-, kulaklarını çınlat-, kılı kıpırdama-, elini eteğini çek-, eli ayağı boşal-, tüy kadar hafifle-, açıkgöz ol-, saçını başını yol-, bıçak gibi kesil-, alıcı gözle bak-, kulak tırmala-, kafa patlat-, sağ olsun, ters yüz et-, karın doyor-, allak bullak ol-, sağ olsun” dil unsurlarıdır.

Bu yeni sesler kulaklarını tırmalıyordu. (s. 59)

Bu kentte istedikten sonra bedavaya karın doyurabilirsin. (s. 37)

Kurt gibi acıktığını o an fark etmişti. (s. 46)

Sami Bey işten elini eteğini çekince emeklilik depresyonuna girmiş. (s. 150)

Eserdeki birleşik ünlemler ‘hey beyefendi’ ve ‘günaydın’ sözcükleridir.

Hey beyefendi yatağınızı mahallemizden kaldırırmısınız? (s. 16)

Günaydın! Dedi titrek sesle. (s. 36)

Birleşik bağlaç ise ‘başından beri’ sözcüğüdür.

Başından beri kadının acemi tavırlarını izleyen bir öğrenci boş bulunup size yardım edebilir miyim diye sordu. (s. 68)

3.3. Bilgin Adalı'nın Zaman Bisikleti 1 Kitabına Ait Bulgular

Zaman Bisikleti 1 kitabına ait bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Zaman Bisikleti'nde geçen birleşik sözcükler ve frekansları

Hikâye Adı	Birleşik Ad	f	Birleşik Sıfat	f	Birleşik Zarf	f	Birleşik Zamir	f	Birleşik Fiil	f	Birleşik Bağlaç ve Birl. Ünlem	f
	bilgisayar	22	birkaç (elma)	17	çığlık çığlığa	6	birkaçı	1	merak et-	12	herhalde	3
	çam sakızı	12	hiçbir (yerleşim yeri)	6	kolay kolay	4			olabil/olmayabil-	10		
	alabalık	10	birkaç (avuç)	6	hızlı hızlı (vur-)	3			icat et-	9		
Zaman Bisikleti	yaban tavuğu	8	renk renk (bluz)	1	şınl şınl (ak-)	2			duyabil-	7		
	ağabey	7	salkım salkım (çiçek)	1					gidebil-	5		
	mızrakçıbaşı	6							sağa sola bak-	4		
	Diğer	47	Diğer	2	Diğer	26	Diğer	0	Diğer	166	Diğer	0
	Toplam	112		33		41		1		213		3

Zaman Bisikleti'nde geçen birleşik adların çoğunlukla ad tamlaması kalıbında olduğu gözlenmiştir. Kitapta en çok tekrar eden birleşik adlar 'bilgisayar' (22) ve 'çam sakızı' (12) sözcükleridir. Bunları sırasıyla 'alabalık' (10), 'yaban tavuğu' (8) ve 'ağabey' (7) sözcükleri takip etmiştir. Tabloda yer verilmeyen diğer birleşik adlar; "mızrakçıbaşı (6), beldibi (4), yaban öküzü (4), Karain Mağarası (2), Anadolu (2), toprak ana (2), çakmaktaşı (2), cep telefonu (2), su kabağı (2), el feneri (2), Batı Toroslar, Perşembe pazarı, yanardağ, yüzgeç, hanımeli, kadife çiçeği, küpe çiçeği, anneler birliği, başüstü, açığöz, sivrisinek, gökyüzü, dağ aslanı, başucu, kahvaltı, balık mızrağı, su kemeri, alışveriş, eski çağ, ayakkabı, iş birliği, hafta sonu, yeryüzü, yüzyıl" sözcükleridir.

Yani çam ağaçlarından çıkan, çam sakızı da denilen yapışkan sıvı. (s. 57)

Kocaman kocaman alabalıklar, sazanlarla doluydu dere. (s. 41)

Sudan fırlayan garip bir balığın yüzgeçleri ayak oldu. (s. 13)

Alevlerin üstünde dikkatle biraz daha kuru ot ve birkaç parça ince çalı çırpı yerleştirdiler. (s. 37)

Örnekteki 'çam sakızı' sözcüğü ad tamlaması kalıbındaki birleşik ada, 'alabalık' sözcüğü sıfat tamlaması kalıbındaki birleşik ada, 'yüzgeç' sözcüğü, ad+çekimli fiil kalıbındaki birleşik ada, 'çalı çırpı' sözcüğü ise ikileme kalıbındaki birleşik ada örnektir.

Kitapta yer alan birleşik sıfatlar iki sıfatın birleşmesinden (birkaç, hiçbir) ve ikileme kalıbındaki birleşik sıfatlardan (salkım salkım, renk renk) oluşmuştur.

Birkaç elma düşürdükten sonra, kalın ucunu öne getirdiğinde kamışın daha düzgün gittiğini gördü. (s. 58)

Elif, kızlara renk renk bluzlar, pantolonlar almış. (s. 39)

Altımızdaki denize kadar uzanan düzlükte hiçbir yerleşim yeri gözüküyordu. (s. 36)

Birleşik zarfların ise en çok tekrar grubu kalıbında; isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil kalıbında ve kısaltma grupları kalıbındaki zarflar olduğu gözlenmiştir. Tekrar grubu kalıbındaki zarflar; "kolay kolay (bırak-, ulaş-) (4), hızlı hızlı (vur-) (3), şınl şınl (ak-) (2), paytak paytak (yürü-), paldır küldür (yuvarla-), dalgın dalgın (yürü-), sıkı sıkı (giyin-), ileri geri (yürü-), çevire çevire (savur-), kesik kesik (havla-), şaşkın şaşkın (bak-), fısır fısır (konuş-), bıcır bıcır (konuş-), uzun uzun (incele-), pırl pırl

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

(siline-), sızım sızım (sızla-), muzip muzip (bakın-), alev alev (yan-), kıs kıs (gül-)"; ad-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil kalıbındaki zarflar; "koşa koşa (çık-), katıla katıla (gül-), çeke çeke (getir-), koklaya koklaya (gel-), döne döne (git-), düşüp düşüp (kalk-), zıplaya zıplaya (dans et-)"; kısaltma grubu kalıbındaki zarflar; "çığlık çığlığa (koş-, bağır-) (6)"; ad tamlaması kalıbındaki zarf "hafta sonu" ve sıfat tamlaması kalıbındaki zarf da "bir an" dil unsurlarıdır.

Aşağıdaki dere, daha yükseklerdeki dağların arasından sırlı sırlı akarak geliyor... (s. 50)

İki dalla birden hızlı hızlı vurmaya başladı: bamtambamtam... (s. 64)

Bayırı koşa koşa çıkıp Anin'le Balamin'in bulunduğu yere gitti. (s. 66)

İkisi birden çığlık çığlığa bağırmaya başladılar. (s. 62)

Kitapta yer alan birleşik zamir yalnızca 'birkaçı' sözcüğüdür.

Çuka yeni yaptığı mızrağı, avcılardan birkaçı da baltalarını kapıp bulunduğumuz yere doğru koşmaya başladılar. (s. 32)

Kitapta birleşik fiiller, en çok bir yanı zarf fiil bir yanı fiil olan birleşik fiillerden oluşmuştur. Bunlar "olabil/olmayabil- (10), duyabil- (7), gidebil- (5), görülebil- (4), gelebil- (4), yapabil- (4), kullanabil- (4), görebil- (3), evcilleştirebil- (3), avlayabil- (3), yarayabil- (2), sağlayabil- (2), toplayabil- (2), getirebil- (2), taşıyabil- (2), uçabil- (2), akıtabil- (2), çözebil- (2), yararlanabil- (2), yetişebil-, bağlanabil-, çıkabil-, ayırt edebil-, edinebil-, değinebil-, götürebil-, izleyebil-, değışebil-, yollayabil-, ulaşabil-, bulunabil-, başarabil-, bulabil-, korunabil-, sayılabıl-, sığabil-, açıklayabil-, verebil-, düşünebil-, suçlayabil-, uyuyabil-, çıkarabil-, iletebil-, çekebil-, doyurabil-, konabil-, fırlatabıl-, kavrayabil-, çevirebil-, kovabil-, hazırlayabil-, gerçekleştirebil-, yetiştirebil-, diyebil-, değıştirebil-, karşılaşabil-, anlatabıl-, açabil-, önleyebil-, anımsayabil-, haberleşebil-; uyuyakal- (3), donakal-, kalakal-; -e gel kalıbında olanlar; çıkagel-(2); bırakıver- (2), salıver- (2), beliriver-(2), kırılıver-, yığılıver-, ısırıver-, saplanıver-, değışiver-, ayrılıver-" dil unsurlarıdır.

Kamışı hafifçe çevirince, elma dalından ayrılıverdi. (s. 25)

Ne büyük bir mutluluktan böyle özgürce uçabilmek. (s. 33)

Gecenin içinden gelen ilginç sesleri dinledim bir süre, sonra uyuyakalmışım. (s. 53)

Bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller; "merak et- (12), icat et- (9), yardım et- (5), yardımcı ol- (4), itiraz et- (3), dans et- (2), fark et- (2), keşfet- (2), armağan et-, tahmin et-, teşekkür et-, hak et-, söz et-, dikkat et-, devam et-, ilan et-, ısrar et-, ziyaret et-, keşfet-, işaret et-, rica et-, gayret et-, kaybet-; yardımcı ol- (4), tanık ol-, mutlu ol-, tanık ol-, kaybol-" dil unsurlarıdır.

Anin gözlerimizin önünde yüksek dallardan elma koparma aleti icat etmişti. (s. 25)

Doğrusu ben de çok merak etmişim onların ne işe yarayacağını. (s. 41)

Anin yine Çuka'nın buluşuna yardımcı oldu. (s. 57)

Anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller; "sağa sola bak- (4), ters ters (bak-) (2), kara kara düşün-, sivri dilli ol-, şaşkınlıktan dilini yut-, ok gibi fırla-, kazasız belasız kurtar-, peşine düş-, göz açıp kapa-, burun kıvrı-, tüyleri diken diken ol-, kestirip at-, gözden geçir-, gözlerine inanama-, göz açıp kapa-, gözleri parla-, göz ucuyla bak-, kulağa hoş gel-, akıl ver-, fikir ver-, dikkat kesil-, kana kana su iç-" dil unsurlarıdır.

Çuka elindeki kamışı görünce, kızmayı falan unutacak. Şaşkınlıktan dilini yutacak. (s. 26)

Ben balık avına gidiyorum, diye kestirip attım. (s. 61)

Üçümüz birden dikkat kesildik. (s. 86)

Mağaranın önünde, suyun aktığı yere koşup kana kana su içtiler. (s. 99)

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Birleşik bağlaç ‘herhalde’ (3) sözcüğüdür.

Herhalde babam yeni bir yolculuk için hazırladı. (s. 23)

Kitapta birleşik ünlemlerle ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

3.4. Cemil Kavukçu’nun *Bir Öykü Yazalım Mı?* Kitabına Ait Bulgular*Bir öykü yazalım mı?* kitabına ait bulgular Tablo 4’te verilmiştir.**Tablo 4: *Bir öykü yazalım mı?*’da geçen birleşik sözcükler ve frekansları**

Hikaye Adı	Birleşik Ad	f	Birleşik Sıfat	f	Birleşik Zarf	f	Birleşik Zamir	f	Birleşik Fiil	f	Birl. Bağ ve Birl. Ünlem	f
	anneanne	15	birçok (öğrenci, çocuk)	3	içten içe (gülümse-)	3			merak et-	12	günaydın	1
	bilgisayar	8	koca koca (çocuklar)	1	sağa sola sall-	1			hisset-	8		
	kahvaltı	6	çıtır çıtır (simitler)	1	daldan dala (kon-)	1			teşekkür et-	8		
Bir Öykü Yazalım Mı?	karabatak	4	birkaç (lokma)	1	dalgın dalgın (bak-)	1			söz et-	5		
	sonbahar	4	hiçbir (yardım)	1	yan yana (diz-)	1			yazabil-	5		
									kaybol-	3		
	Diğer	23	Diğer	1	Diğer	5	Diğer	0	Diğer	63	Diğer	0
	Toplam	60		8		12				104		1

Bir öykü yazalım mı?’da geçen birleşik adların çoğunlukla ad tamlaması kalıbında olduğu gözlenmiştir. Kitapta en çok tekrar eden birleşik ad tamlamaları ‘Anneanne’ (15) ve ‘bilgisayar’ (8) sözcüğü olmuştur. Bunları sırasıyla ‘kahvaltı’ (6), ‘karabatak’ (4), ‘sonbahar’ (4) sözcükleri takip etmiştir. Tabloda yer verilmeyen diğer birleşik adlar, “gökyüzü (3), kudretnarı (2), hafta sonu (2), ilkbahar (2), Karaağaç (Köyü) (2), başucu, anasınıfı, gözkapığı, masa saati, iş yeri, ayakkabı, kartopu, Apolyont Gölü, turnabalığı, iş birliği, muhabbet kuşu, çalı çırpı” sözcükleridir.

Elinde değildi, canı kahvaltı etmek istemiyordu. (s. 15)Anneannesine aldıkları muhabbet kuşu vardı. (s. 27)“Ördek değil, karabatak onlar”, dedi. (s. 52)Gagasında çalı çırpı taşıyıp tek başına bu yuvayı yaptı. (s. 66)

Örneklerdeki ‘kahvaltı’ ve ‘anneanne’ sözcükleri ad tamlaması kalıbındaki birleşik adlara, ‘karabatak’ sözcüğü sıfat tamlaması kalıbındaki birleşik ada, ‘çalı çırpı’ ise ikileme kalıbındaki birleşik ada örnektir.

Kitapta yer alan birleşik sıfatlar iki sıfatın birleşmesinden ve ikileme kalıbındaki birleşik sıfatlardan oluşmuştur. İki sıfatın birleşmesinden oluşan birleşik sıfatlar; ‘birçok’ (3), ‘birkaç’ (lokma), ‘hiçbir’ (yardım) sözcükleri; ikileme kalıbındaki sıfatlar; ‘koca koca’ (çocuklar), ‘çıtır çıtır’ (simitler) ve ‘soluk soluğa’ (serüven) dil unsurlarıdır.

Birçok öğrenci sıralarına geri dönünce düzen bozuldu. (s. 27)Birkaç lokma atıştırdıktan sonra sofrayı toplamak zorunda kalmıştı. (s. 49)

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Koca koca çocukları hepsi ama yerleşmek bilmiyorlardı. (s. 21)

Çıtır çıtır simitler hala sıcaktır. (s. 49)

Birleşik zarfların ise en çok tekrar grubu kalıbında, ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil kalıbındaki zarflar olduğu gözlenmiştir. Tekrar grubu kalıbındaki zarflar; “içten içe (gülümse-) (3), yan yana (diz-), dalgın dalgın (bak-), tek tek (değerlendir-), hızlı hızlı (yaz-), şen şakrak (bağır-), çıtır çıtır (kızart-), sık sık (tekrarla-)”; sıfat tamlaması kalıbındaki zarf “biraz (sonra)”; ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil kalıbındaki zarflar “sağa sola (salla-), gider gitmez (yaz-)”; kısaltma grubu kalıbındaki zarf “daldan dala (kon-)” dil unsurlarıdır.

Masadaki boş çay bardağına dalgın dalgın bakıyordu. (s. 64)

Eve gider gitmez yazmaya başlayacaktı. (s. 39)

Daldan dana konup öten kuşlardan, çirkin sesli kargalardan başka ortada ne kedi ne köpek ne de insan görünüyordu. (s. 75)

Kitapta birleşik zamir örneğine rastlanmamıştır.

Birleşik fiillerin, en çok bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller ve bir yanı zarf fiil bir yanı fiil olan birleşik fiillerden oluştuğu gözlenmiştir. Bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller; “yazabil- (5), olabil- (4), yapabil- (2), başlatabil- (2), kalabil-, uçabil-, paylaşabil-, görebil-, kaçırabil-, geçebil-, sokabil-, sorabil-, görüşebil-, gidebil-, çözebil-, etkileyebil-, çizilebil-, düşünebil-, çıkarabil-, sürebil-, eleştirebil-, geçirebil-, verebil-; uyuyuver-, çıkıver-, devriliver-; bırakıpgit-, iyileşipgit-” dil unsurlarıdır. Bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller; “merak et- (12), hisset- (8), teşekkür et- (8), söz et- (5), kaybol- (3), acele et- (3), devam et- (3), kaydet- (3), mutlu et-, kaybet- (3), hayal et- (2), memnun ol-, telefon et-, dans et-, ziyaret et-, rica et-, yardımcı ol-, mutlu ol-” dil unsurlarıdır. Anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller ise “boyun eğ-, göz önüne gel-, gözden geçir-, sözünü kes-, gözünde canlan-, dikkat kesil-, canı yan-, ayakları yerden kesil-, ballandıra ballandıra anlat-, canını sık-” dil unsurlarıdır.

Ormanda geçen bir masal anlat, seni dinlerken belki uyuyuveririm. (s.11)

Annesi ondaki isteksizliği hemen fark etmişti. (s.15)

Öğrenciler gibi öğretmenler de dikkat kesilmişti. (s. 37)

Kitapta, birleşik bağlaç ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Kitaptaki birleşik ünlem ‘günaydın’ sözcüğüdür.

Günaydın çocuklar, nasılsınız? dedi yazar. (s. 25)

3.5. Tarık Dursun'un *Kırmızı Otobüs* Kitabına Ait Bulgular

Kırmızı Otobüs'e ait bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: *Kırmızı Otobüs*'te geçen birleşik sözcükler ve frekansları

Hikaye Adı	Birleşik Ad	f	Birleşik Sıfat	f	Birleşik Zarf	f	Birleşik Zamir	f	Birleşik Fiil	f	Birl. Bağlaç ve Birl. Ünlüm	f
<i>Kırmızı Otobüs</i>	karakol	9	birkaç (kişi, yokuş, yolcu)	3	tek tek (kutla-)	3	birçoğu	4	seyret-	6	herhalde	2
	gökyüzü	6	başıboş (köpekler)	1	yan yana (gel-)	2	birkaçı	1	hareket et-	5	sözgeşi	1
	anayol	4	gözü pek (kadın)	1	uslu uslu (bek-)	2			koyver-	4	hey Allah	1
	tımarhane	3	yaşlı başlı (adamlar)	1	açıp açıp (kapa-)	1			bakakal-	2	hey aslanım	1
	Pınarbaşı	3	ufak tefek (boya)	1	fır fır (dön-)	1			gözden geçir-	2	hey nerede?	1
	delikanlı	3			koşa koşa (git-)	1			dua et-	2	günaydın	1
	Diğer	40	Diğer	7	Diğer	27	Diğer	0	Diğer	80	Diğer	2
	Toplam	68		14		37		5		101		9

Kırmızı Otobüs'te geçen birleşik adların daha çok ad tamlaması kalıbında olduğu gözlenmiştir. Kitapta en çok tekrar eden birleşik ad tamlamaları 'karakol' (9) ve 'gökyüzü' (6) sözcüğü olmuştur. Bunları sırasıyla 'anayol' (4), 'tımarhane' (3), 'Pınarbaşı' (3) sözcükleri takip etmiştir. Tabloda yer verilmeyen diğer birleşik adlar; "Atatürk (3), delikanlı (3), ayakkabı (2), Bedir Çayı (2), Anadolu, subaşı, pazartesi, alacakaranlık, işyeri, sağduyu, elkitabı, sefer taşı, tahin helvası, eloğlu, zeytinyağlı, başucu, ağabey, ortaokul, ağustosböceği, karakurbağa, kuştüyü, samanyolu, Büyükeyi, hanımeli, var gücümüzü, kesekağıdı, Kasımpaşa, kahvaltı, karşıyaka, yaban menekşesi, katırtırnağı, koyungözleri, karakurbağa, Bedir Köyü, Büyük Ayı (takım yıldızı), Alsancak, baykuş" dil unsurlarıdır.

Karakollarda uğraştırmayın bizi! dediler. (s. 31)

Gökyüzü bulutsuz, güneş ılıtıcıydı. (s.15)

Ortalık daha alacakaranlıktır, gün ışımamıştır. (s. 27)

Gökten inen iri su damlarının altında var gücümüzü motorumuzdan ala ala ilerledik.

Cümlelerdeki 'karakol', 'gökyüzü' ve 'var gücümüzü' sözcükleri ad tamlaması kalıbındaki birleşik ada, 'alacakaranlık' sözcüğü ise sıfat tamlaması kalıbındaki birleşik ada örnektir.

Kitapta yer alan birleşik sıfatların daha çok iki sıfatın birleşmesinden oluşan birleşik sıfatlar, ikileme kalıbındaki birleşik sıfatlar ve isnat grubu kalıbındaki birleşik sıfatlardan oluştuğu gözlenmiştir. Ad tamlaması kalıbındaki sıfatlar; 'kahverengi' (derili); iki sıfatın birleşmesinden oluşan sıfatlar; 'birkaç' (yokuş, kişi, yolcu) (3), 'hiçbir' (durak), 'karmakarışık'; sıfat tamlaması kalıbındaki sıfatlar; 'olağanüstü' (bir kalabalık), 'tekdüze' (bir ses); ikileme kalıbındaki sıfatlar; 'yaşlı başlı' (adamlar), 'ufak tefek' (boya), akça pakça (adam), arka arkaya, yan yana (otobüsler); isnat grubu kalıbındaki sıfatlar; 'başıboş' (köpekler), 'gözü pek' (genç kadın) dil unsurlarıdır.

Vantilatör kayışım döndü; rölantideki motorum tekdüze bir ses vermeye başladı. (s. 14)

Bu yöreye çıkan birkaç yokuş vardır, hiç sevmem, bezdirir beni. (s. 29)

Kuruyunca Nuri usta ufak tefek boya eksiklerimi ince bir fırçayla yok etti. (s.13)

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Yollarda, arada bir kuytu sokaklardan anayola kuşkuyla fırlayan başiboş köpeklerle birbirini kovalayan kedilere rastlıyorduk. (s. 53)

Birleşik zarfların daha çok tekrar grubu kalıbında, ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil kalıbındaki zarflar olduğu gözlenmiştir. Tekrar grubu kalıbındaki birleşik zarflar; “tek tek (kutla-, taşı-, bin-) (3), yan yana (gel-) (2), uslu uslu (sür-, bekle-) (2), yerli yerine (yerleştir-), pırıl pırıl (ol-), gürül gürül (çalış-), fir fir (dön-), tatlı tatlı (öt-), güle güle (seslen-), sıra sıra (ol-), tıkır tıkır (çalış-), uzun uzun (bak-), apar topar (in-), üst üste (yığıl-), yavaş yavaş (uza-), paldır küldür (in-), çizgi çizgi (ol-), tıpış tıpış (in-), kıtır kıtır (kes-), ılgıt ılgıt (es-), şıp şıp (ak-); ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil kalıbındaki zarflar; “ala ala (ilerle-), bağırsa çağırışa (in-), açıp açıp (kapa-), koşa koşa (git-), bağıra bağıra (koşuş-), anlata anlata (bitireme-), düşe kalka (in-), sıçraya sıçraya (kaç-), okşaya okşaya (yürü-); ad ve sıfat tamlaması kalıbındaki zarflar; “akşamüstü, bir an, bir gün” dil unsurlarıdır.

Dügmelerimi açıp açıp kapadı. (s. 25)

Biletçi indi, koşa koşa gitti. (s. 30)

Tekerleklerim fır fır dönüyor, asfalt yolda yağ gibi kayıyordum. (s.15)

Sıpacık düşe kalka yamacı indi, yanıma geldi. (s. 47)

Kitapta yer alan birleşik zamirler ‘birçoğu’ (4) ve ‘birkaçı’ sözcükleridir.

Birçoğu ya yeni çiçek açmışlardı ya da ağırdan ağıra çiçek döküyorlardı. (s. 40)

Birkaçı demirin orta direğine konmuş, meraklı bakışlarla vincin sardığı yükün ambarlara inişini seyrediyorlardı. (s. 87)

Birleşik ünlemler, ‘Hey Aslanım’ (s.14), ‘Hey Allah’ (s. 24), ‘Hey ne oluyor yahu?’ (s. 74), ‘Hey ne oluyor?’ (68), ‘Hey nerede?’ (s. 89), ‘Hey, nerede bunun denetim kartı yahu?’ (s. 89), Günaydın, delikanlı! (s. 61) ifadeleridir.

Birleşik bağlaç, ‘herhalde’ (2) ve ‘sözgelışı’ sözcükleridir.

Daireye değil de canımın çektiği bir yere, sözgelışı mevsim baharsa kırlara bayırlara atsam kendimi. (s. 81)

Mersedes. Koca Man’la öbürleri herhalde merak edeceklerdi beni. (s. 56)

Kitapta yer alan birleşik fiillerin daha çok anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller olduğu gözlenmiştir. Bunlar “gözden geçir- (2), buyur et- (2), sağ olun (2), gözlerini alama- (2), kanı kayna-, akli kes-, haşır neşir ol-, yüreği kabar-, adı sanı ol-, göz nuru dök-, içi içine sığma-, ucu bucağı görünm-, yollara düş-, göz kulak kesil-, kulak kesil-, gözü arkada kal-, kulak ver-, tepeden tırnağa çamura bat-, kulak misafiri ol-, göz göze gel-, tepeden tırnağa sarsıl-, tüyleri diken diken ol-, kapı dışarı et-, kulak kabart-, canına susa-, beti benzi kül ol-, gözünü ayırma-, ballandıra ballandıra anlat-, avazı çıktığı kadar bağır-, kulağı delik ol-, eli kulağında ol-, burnundan solu-, ağzını bıçak açma-, gözlerini alama-, razı ol-, pişman ol-, hak et-, hayırlı olsun, soluğu kesil-, meraktan deli ol-, kulak misafiri ol-” dil unsurlarıdır. Diğer birleşik fiiller; “seyret- (6), hareket et- (5), koyver- (4), dua et- (2), devam et- (2), merak et- (2), kabul et-, muhtaç etme-, mahcup et-, rahat et-, perişan et-, seyrel-, nasip et-, tanık ol-, mahcup ol-, misafir ol-, yardımcı ol-, tedirgin ol-; gelebil-, bilebil-, düşebil-, savrulabil-, kapabil-, bulabil-, varabil-, diyebil-; canlanıver-, oluver-, fişkırıver-, salıver-, kalıver-, kararıver-, bitiver-, gitmeyiver; bakakal- (2), çıkagel- (2), kalakal-” dil unsurlarıdır.

Gürültülerinden ne yapacağımı bilmeden bakakaldım. (s. 45)

Meraklı bakışlarla vincin sardığı yükün ambarlara inişini seyrediyorlardı. (s. 87)

Bunu yapmasak yolun öbür yanına savrulabilir, kayıp düşebilirdik. (s. 20)

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

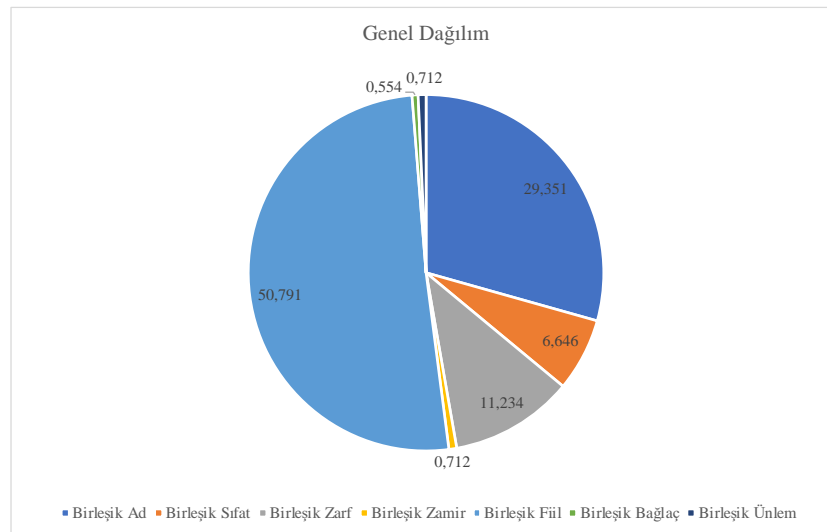
İncelenen kitaplardaki birleşik sözcüklerin kitaplara göre genel görünümü, kümülatif frekans ve yüzde dağılımları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Birleşik sözcüklerin kitaplara göre genel görünümü, kümülatif frekans ve yüzde dağılımları

Kitap İsmi	Birleşik Ad	%	Birleşik Sıfat	%	Birleşik Zarf	%	Birleşik Zamir	%	Birleşik Fiil	%	Birleşik Bağlaç	%	Birleşik Ünlem	%	Genel Toplam
<i>Yıldız Tozu</i>	25	31,65	6	7,59	17	21,52	2	2,53	29	36,71	0	0	0	0	79
<i>Lodos Yolları</i>	106	29,2	23	6,34	35	9,64	1	0,28	195	53,72	1	0,28	2	0,55	363
<i>Zaman Bisikleti 1</i>	112	27,79	33	8,19	41	10,17	1	0,25	213	52,85	3	0,74	0	0	403
<i>Bir Öykü Yazalım mı?</i>	60	32,43	8	4,32	12	6,49	0	0	104	56,22	0	0	1	0,54	185
<i>Kırmızı Otobüs</i>	68	29,06	14	5,98	37	15,81	5	2,14	101	43,16	3	1,28	6	2,56	234
Genel Toplam ve Yüzde Dağılımı	371	29,351	84	6,646	142	11,234	9	0,712	642	50,791	7	0,554	9	0,712	1264

İncelenen 5 kitapta birleşik ad, birleşik sıfat, birleşik zarf, birleşik zamir, birleşik fiil, birleşik bağlaç ve birleşik ünlem türünde toplam 1264 sözcük tespit edilmiştir. Buna göre frekansı en yüksek birleşik, 642 kullanım sıklığıyla ‘birleşik fiil’ olmuştur. Bütün türler içindeki oranı %50,791’dir. ‘Birleşik ad’, 371 kullanım sıklığıyla ikinci sırada yer almıştır. Bu birleşik türlerin diğer türlerle oranı %29,351’dir. Bu iki birleşik türün toplam kullanım sıklığıyla ‘birleşik zarf’ ve 84 kullanım sıklığıyla ‘birleşik sıfat’ izlemiştir. Birleşik zarfların diğer türlerle oranı %11,234 iken birleşik sıfatların diğer türlerle oranı %6,646’dır. Kullanım sıklığı diğerlerine göre daha düşük olan birleşikler, frekans değerleri 9 olan ‘birleşik zamir’ ve ‘birleşik ünlem’dir. Bu iki türün diğer türlerle oranı %0,712’dir. Frekansı en düşük birleşik ise 7 kullanım sıklığı ve %0,554 oranla ‘birleşik bağlaç’ olmuştur. Elde edilen verilerin yüzdelik dağılımı Grafik 1’de verilmiştir.

Grafik 1: Birleşik sözcüklerin genel dağılımı

4.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çocuk kitaplarında dikkat edilmesi gereken en önemli içerik özelliklerinden biri dil ve anlatımdır. Çünkü Sever'e (2003) göre dil ve anlatım, çocuk kitaplarının çocuğa göreliğini belirleyen en nemli etkindir. Türkçe öğretimi ve ana dili bilinci gelişimi için Türkçenin dil ve anlatım zenginliğini yansıtan eserlerle öğrencilerin buluşturulması önemlidir. Türkçenin genel dizgesi içinde birleşik yapıların önemli bir yeri vardır. Özellikle isim ve fiil birleşikleri cümle içinde üstlendikleri kurucu görevleri ve anlama olan katkıları ile cümlenin vaz geçilmez unsurlarıdır. Benzer durum işlevsel dil birimlerinden olan zarflar için de geçerlidir. Bu durumun çalışmanın bulgularına da yansıdığı görülmüştür. Türk yazarların çocuk kitaplarında yer alan 'birleşik ad', 'birleşik sıfat', 'birleşik zarf', 'birleşik zamir', 'birleşik fiil', 'birleşik bağlaç' ve 'birleşik ünlem' gibi birleşik yapıların kullanım sıklığını belirlemeyi amaçlayan bu çalışma sonucunda, incelenen 5 eserde toplam 1264 birleşik sözcük tespit edilmiştir.

Birleşik fiiller %50,791'lik oranla en fazla kullanılan birleşik yapı olmuştur. Bu grubu %29,351'lik bir oranla birleşik adlar izlemiştir. Birleşik zarflar %11,234'lük oranla üçüncü sırada yer alan birleşik olmuştur. Birleşik sıfatların diğer türlere oranı %6,646'dır. Birleşik zamir ve birleşik ünlemin diğer türlere oranı %0,712 olarak gerçekleşmiştir. Genel dağılım içinde en son sırada yer alan birleşik %0,554 oranla birleşik bağlaç olmuştur. Bu verilere göre birleşik zamir, birleşik bağlaç ve birleşik ünlemler çocuk kitaplarında en az yer alan birleşik yapılar olarak belirmiştir. Bu durumun işlevsellikle de doğru orantılı olduğu, başka bir deyişle daha az işlevsel dil unsurlarının metinlerde daha az yer bulduğu söylenebilir.

İncelenen 5 kitap içinde *Zaman bisikleti 1* 213 birleşik fiil, 112 birleşik ad, 41 birleşik zarf, 33 birleşik sıfat, 3 birleşik bağlaç, 1 birleşik zamir ile; *Lodos yolcuları* 195 birleşik fiil, 106 birleşik ad, 35 birleşik zarf, 23 birleşik sıfat, 2 birleşik ünlem, 1 birleşik zamir ve 1 bağlaç ile; *Kırmızı otobüs* 101 birleşik fiil, 68 birleşik ad, 37 birleşik zarf, 14 birleşik sıfat, 6 birleşik ünlem, 5 birleşik zamir, 3 birleşik bağlaç ile; *Bir Öykü Yazalım Mı?* 104 birleşik fiil, 60 birleşik ad, 12 birleşik zarf, 8 birleşik sıfat ve 1 birleşik ünlem ile birleşik sözcükler içerisinde öne çıkan eserler olmuştur. Birleşiklerin eserlere göre yüzdelik dağılım oranlarının, özellikle frekansı yüksek olan birleşik fiiller -*Yıldız Tozu* (%36,71), *Lodos Yolcuları* (%53,72), *Zaman Bisikleti 1* (%52,85), *Bir Öykü Yazalım Mı?* (%56,22), *Kırmızı Otobüs* (%43,16)- ve birleşik adlarda -*Yıldız Tozu* (%31,65), *Lodos Yolcuları* (%29,2), *Zaman Bisikleti* (%27,79), *Bir Öykü Yazalım Mı?* (%32,43), *Kırmızı Otobüs* (%29,06)- birbirlerine oldukça yakın olması, bu yakın değerlerin frekansı düşük olan birleşik sıfatlar -*Yıldız Tozu* (%7,59), *Lodos Yolcuları* (%6,34), *Zaman Bisikleti 1* (%8,19), *Bir Öykü Yazalım Mı?* (%4,32), *Kırmızı Otobüs* (%5,98)- ve diğer birleşiklerde de gözlenmesi, çalışma açısından ilginç bir bulgu olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca kitaplarda birleşik adların daha çok ad tamlaması kalıbındaki birleşik adlardan, birleşik sıfatların iki sıfatın birleşmesinden ve ikileme kalıbındaki birleşik sıfatlardan, birleşik zarfların tekrar grubu kalıbındaki zarflardan, birleşik fiillerin daha çok yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller ve iki ayrı fiil biçimiyle kurulmuş birleşik fiillerden oluştuğu; birleşik zamirler, bağlaçlar ve ünlemlerin belli bir sınıflamaya tabii olmayan sınırlı dil unsurlarından meydana geldikleri belirlenmiştir.

Bu çalışma özelinde alan yazında benzer araştırma olmasa da sözcük türü bağlamında yapılan çalışmalarda Anaz (2016), Mavisel Yener'in çocuk edebiyatı yapıtlarını dil özellikleri ve sözvarlığı

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

açısından incelediği çalışmada, birleşik adların %19'luk oranla daha çok isim tamlamaları şeklinde, birleşik sıfatların %24'lük oranla daha çok sıfat tamlamaları şeklinde, zarfların %3'lük oranla daha çok zarf-fiil şeklinde eserlerde yer aldığını, ünlemlerin ise %2'lik oranla eserlerde en az yer alan tür olduğunu tespit etmiştir. Demirbükten (2011), 5. sınıf Türkçe ders kitabını sözcük türleri bakımından incelediği çalışmada, zorunlu temalar dahilinde bilgilendirici metinlerde %52, öyküleyici metinlerde %51 oranla isim türünün daha fazla kullanıldığı, ünlemin ise en az kullanılan kelime türü olduğu sonucuna ulaşmıştır. İncelenen bütün temalar dikkate alındığında ise kelime türlerinin genel olarak kullanım sıklığı bağlamında isim, fiil, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç ve ünlem şeklinde sıralandığını vurgulamıştır. Arpağ (2016), 7. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerini sözcük türleri bakımından değerlendirdiği çalışmada, metin türlerinin hepsinde en yüksek oranda isme örnek verilirken en az oranda örneğin ünleme verildiğini, metin türlerinin içerikleri ve anlatım özelliklerinin sözcük türlerinin kullanım sıklığına ve oranına etki ettiğini belirtmiştir. Söz varlığı içinde değerlendirilen deyimler üzerine yapılan çalışmalarda Özbaşı (2020), Zeynep Cemali'nin çocuk romanlarındaki atasözü ve deyimleri incelediği çalışmada, Cemali'nin dört romanında toplam 502 atasözü ve deyim bulunduğunu; bu öğelerden 10'unun atasözü, 492'sinin ise deyim olduğunu belirtmiştir. Aktaş (2016), Sevim Ak'ın çocuk öykülerini söz varlığı açısından incelediği çalışmada, *Yıldızlar Nereye?* adlı öykü kitabında toplam 232, *Duvarlar Resim Olsa* adlı kitapta 226 deyim kullanıldığını; deyimlerin toplam söz varlığı içerisindeki oranın *Yıldızlar Nereye?*'de 4,67, *Duvarlar Resim Olsa*'da ise 3,38 olduğunu vurgulamıştır. Çalışılan eserler farklı olsa da sözcük türleri ve söz varlığı bağlamında adlar, sıfatlar, zarflar ve deyimlerin edebî eserlerde yer almada bir üstünlüğünün olduğu ortaya çıkmaktadır. Öte yandan çocuk kitapları üzerine yapılan çalışmalarda tür olarak birleşik sözcüklere hemen hemen hiç yer verilmediği görülmektedir.

Çocukların dil gelişimlerini desteklemek ve ifade güçlerini zenginleştirmek için farklı türden sözcük yapılarıyla karşılaşmaları önemlidir. Bu bağlamda çocukların dile karşı duyarlılıklarını artıran ve söz varlığının gelişmesine önemli katkı sunan çocuk kitaplarının sözcük türleri bakımından zengin bir içerik sunması gerekmektedir. Bu araştırma kapsamında incelenen kitapların diğer türlere göre birleşik fiil, birleşik ad ve birleşik zarf açısından zengin bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Çocukların fiil, isim ve zarflar konusunda farklı yapı türleri görebilmeleri açısından yapılacak olan çalışmalarda bu kitaplardan yararlanmak öğrenme ortamlarındaki verimliliği arttıracaktır.

Bulgulardan hareketle yapılacak çalışmalar için şu önerilerde bulunulabilir:

1. Çocuk kitaplarının dil özellikleri ve sözvarlığını belirlemek için yapılan çalışmalar yetersizdir. Çocuk ana dilinin güzelliklerini ve ifade gücünü okuduğu kitaplar aracılığıyla öğrenmektedir. Bu nedenle diğer Türk yazarların çocuk kitapları da barındırdıkları sözcük türleri açısından incelenmelidir.

2. Çocuk kitabı yazarları, eserlerinde farklı sözcük türlerini kullanmaya daha fazla özen göstermelidir.

KAYNAKÇA

- Adalı, B. (2019). *Zaman bisikleti*. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Ak, S. (2021). *Lodos yolcuları*. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1978). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü I-II*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aktaş, E. (2016). Okuma eğitimi açısından Sevim Ak'ın çocuk öykülerinde söz varlığı. *Milli Eğitim Dergisi*, 210, 539-562.
- Anaz, Z. (2018). *Mavisel Yener'in çocuk edebiyatı yapıtlarının dil özellikleri, söz varlığı, anlatım teknikleri ve dış yapı özellikleri bakımından incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Hatay.
- Arpağ, M. (2016). *İlköğretim ikinci kademe 7. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinin sözcük türleri bakımından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Sakarya.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Demir, T. (2004). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Kurmay Yayınevi.
- Demir, N. & Yılmaz, E. (2014). *Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Demirbüken, S. (2011). *İlköğretim I. kademe 5. sınıf Türkçe ders kitabının sözcük türleri bakımından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- Dursun, T. (2021). *Kırmızı otobüs*. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Ediskun, H. (1999). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (2000). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın.
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Kahraman, T. (2011). Sözcüklerin yapılarına göre türleri içinde yapı belirtme öbeklerinin yeri, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(3), 949-961.
- Kavukçu, C. (2016). *Bir öykü yazalım mı?* İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi grameri. Şekil bilgisi*. Ankara: TDK.
- Kutlu, M. (2020). *Yıldız tozu*. İstanbul: Erdem Çocuk Yayınları.
- Özbaşı, S. (2020). Zeynep Cemali'nin romanlarındaki atasözü ve deyimlerin incelenmesi. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi (ÇEDAR)*, 4 (1), 1-14.
- Sevim, O. (2018). *Türk dili I*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Vural, H. & Böler, T. (2011). *Ses ve şekil bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Wach, E. (2013). *Learning about qualitative document analysis*. <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/PP%20InBrief%202013%20QDA%20FINAL2.pdf?sequence=4>.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki ve dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bu araştırma, Etik Kurul Kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.

Katkı Oranı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkıda bulunmuştur.